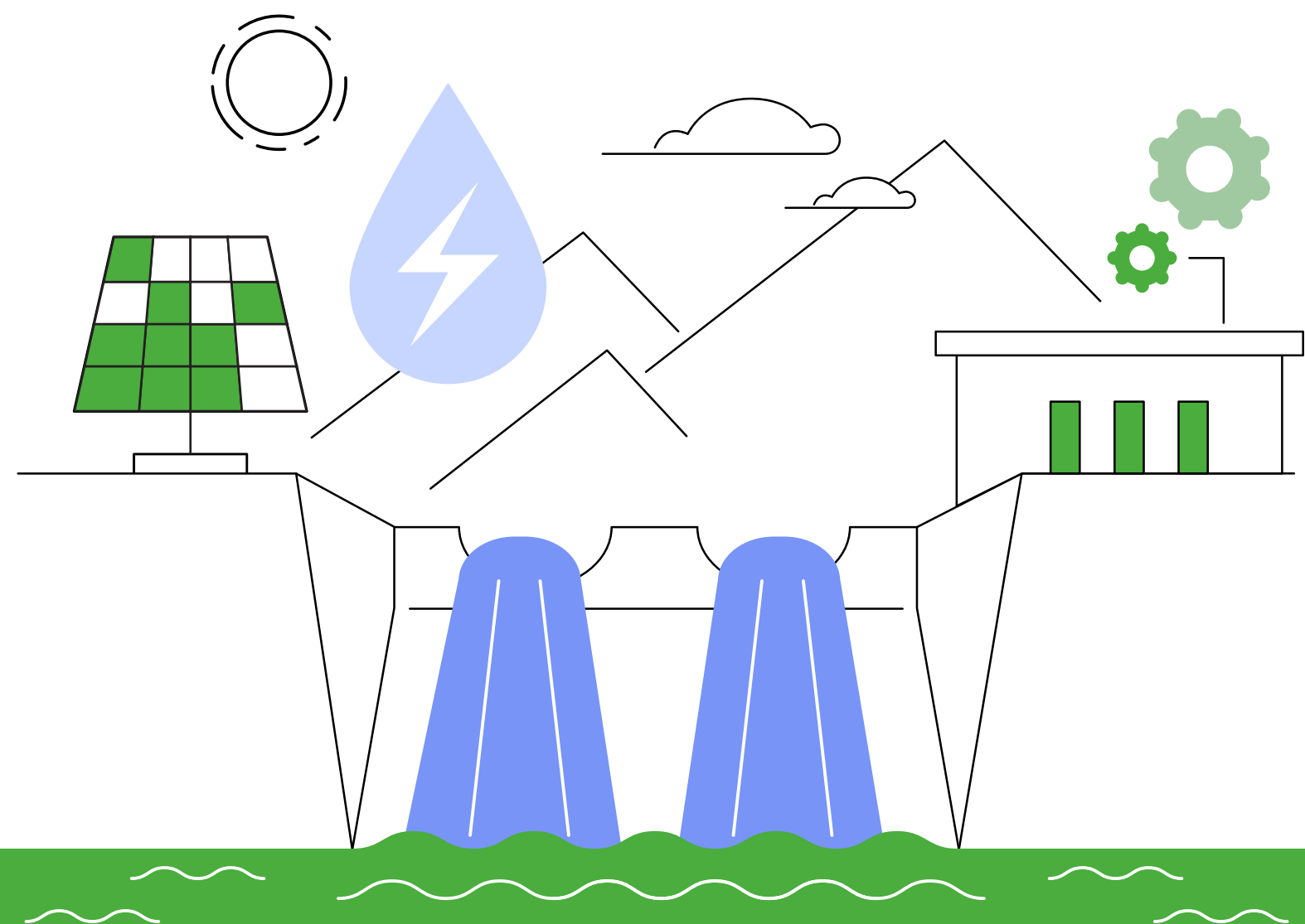

ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ СОНЯЧНИХ ЕЛЕКТРОСТАНЦІЙ

**у секторі водопостачання та
водовідведення України**

автор О. Савченко

Цей документ містить інформацію про виклики у реалізації проєктів сонячних електростанцій для водоканалів та рекомендації щодо їх покращення.

Авторка:

Ольга Савченко - партнерка юридичної компанії «Альтело».

Загальна редакція:

Мартинюк Андрій - виконавчий директор ГО «Екоклуб»

Дизайн і верстка:

Лавренюк Ангеліна

Цей документ дозволяється копіювати з некомерційною ціллю без спеціального дозволу ГО «Екоклуб», однак посилання на джерело інформації є обов'язковим.

Розповсюджується безкоштовно.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК СКОРОЧЕНЬ.....	3
РЕЗЮМЕ	4
1. АНАЛІЗ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ У СФЕРІ ВОДОПОСТАЧАННЯ ТА ВОДОВІДВЕДЕННЯ.....	5
2.1. Перелік нормативно-правових актів у сфері водопостачання та водовідведення.	5
1.2. Форми власності суб'єктів господарювання у сфері водопостачання та водовідведення.	12
1.3. Тариф на водопостачання та водовідведення.....	14
1.4. Законодавче стимулювання встановлення об'єктів генерації електроенергії з відновлювальних джерел на підприємствах водопостачання та водовідведення.	16
2. АНАЛІЗ ПРАКТИЧНОГО ДОСВІДУ ЗІ ВСТАНОВЛЕННЯ ТА ОБСЛУГОВУВАННЯ СОНЯЧНИХ ЕЛЕКТРОСТАНЦІЙ НА ПІДПРИЄМСТВАХ ЦЕНТРАЛІЗОВАНОГО ВОДОПОСТАЧАННЯ ТА ВОДОВІДВЕДЕННЯ.....	18
3. ІНОЗЕМНИЙ ДОСВІД ВПРОВАДЖЕННЯ СОНЯЧНИХ ЕЛЕКТРОСТАНЦІЙ НА ПІДПРИЄМСТВАХ ВОДОПОСТАЧАННЯ ТА ВОДОВІДВЕДЕННЯ.	23
4. ПРОБЛЕМАТИКА І БАР'ЄРИ В ЧИННІЙ НОРМАТИВНО-ПРАВОВІЙ БАЗІ ТА ПРОПОЗИЦІЇ ЩОДО ЇХ УСУНЕННЯ.	26
4.1. Відсутність економічно обґрунтованих тарифів для підприємств, які здійснюють централізоване водопостачання та водовідведення.	26
4.2. Пропозиції для подолання причин економічної необґрунтованості тарифів та шляхи стимулювання розвитку об'єктів ВДЕ на підприємствах водопостачання та водовідведення	28
4.3. Неоднозначність вимог законодавства щодо отримання дозвільної документації на будівництво дахової СЕС.	31
4.4. Складний порядок отримання дозвільної документації.	33

ПЕРЕЛІК СКОРОЧЕНЬ

ВДЕ – відновлювальні джерела енергії

СЕС – сонячна електростанція

ІП – інвестиційні програми

ПР – план розвитку

ЦВВ – централізоване водопостачання та водовідведення

НКРЕКП – Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг.

НПА – нормативно-правовий акт.

ОМС – органи місцевого самоврядування

КП – комунальне підприємство.

США – Сполучені штати Америки

ЄС – Європейський Союз

КМУ -Кабінет Міністрів України

ДБН – Державно -будівельні норми

РЕЗЮМЕ

Встановлення сонячних електростанцій (СЕС) на підприємствах централізованого водопостачання та водовідведення є важливим кроком у напрямку енергетичної безпеки, зниження витрат на електроенергію та сприяння екологічній стабільності. В рамках проведеного дослідження було проаналізовано законодавство України у сфері централізованого водопостачання та водовідведення, практичний досвід впровадження СЕС, іноземний досвід та визначено проблематики та бар'єри у чинній нормативно-правовій базі з пропозиціями щодо їх усунення.

Визначені проблеми охоплюють різні аспекти, починаючи від адміністративних та фінансових викликів та закінчуючи технічними та законодавчими бар'єрами. Нижче наведено ключові проблеми, **що були виявлені в результаті дослідження**:

1) Залежність від рішень органів місцевого самоврядування

Підприємства водопостачання та водовідведення, які в більшості випадків є комунальними, потребують погоджень від органів місцевого самоврядування для залучення фінансування та відведення земельних ділянок. Це створює залежність від політичної волі депутатів місцевих рад та може уповільнити процес впровадження СЕС.

2) Складність залучення фінансування

Комунальні підприємства часто працюють зі збитками через низькі тарифи на послуги та високі операційні витрати. Це обмежує їх можливості акумулювати кошти для інвестування в СЕС. Також фінансові установи не готові надавати кредити підприємствам з високим ризиком неплатоспроможності.

3) Погодження відведення земельних ділянок

Відведення земельних ділянок для СЕС потребує багатоступеневого погодження, що включає розробку проекту землеустрою, погодження з місцевими радами та виконання вимог Земельного Кодексу України.

4) Відсутність ефективної інформаційної політики

Недостатня поінформованість підприємств про можливості співпраці з міжнародними донорами та неурядовими організаціями, які можуть надавати гранти та технічну підтримку для встановлення СЕС.

5) Складність отримання дозвільної документації

Процес отримання та оформлення дозвільної документації для будівництва/встановлення СЕС є складним та потребує великої кількості часу, що може зупиняти підприємства водопостачання та водовідведення від реалізації таких проектів або ж значно затягувати строки введення СЕС в експлуатацію.

6) Необхідність у додатковому кваліфікованому персоналі

Обслуговування СЕС вимагає висококваліфікованого персоналу, що створює додаткові виклики в контексті наявності спеціалістів та збільшення витрат на підприємстві.

7) Відсутність державних програм підтримки

Наразі, не зважаючи на пряму вимогу законодавства, досі не затверджена Програма розвитку розподіленої генерації, а програми підтримки у вигляді кредитних преференцій поки не працюють на практиці.

8) Валютні ризики при залученні міжнародних позик

Залучення міжнародних позик зазвичай передбачає отримання коштів в іноземній валюті, що створює валютні ризики для комунальних підприємств при поверненні цих позик.

Для усунення виявлених проблем та бар'єрів у впровадженні СЕС на підприємствах централізованого водопостачання та водовідведення пропонуються **наступні кроки**:

1) Спрощення процедур погодження:

В даному контексті пропонується розробити стандартизовані процедури та скоротити строки погодження відведення земельних ділянок та отримання дозвільної документації.

2) Фінансова підтримка та стимулювання:

Пропозиція заключається у впровадженні державних програм підтримки та фінансового стимулювання підприємств, які реалізують проекти з встановлення СЕС. Також пропонується створення умов для впровадження ринкових тарифів на централізоване водопостачання та водовідведення та залучення інвестицій.

3) Законодавчі зміни:

Для підвищення економічної обґрунтованості тарифів на водопостачання та водовідведення варто внести зміни у нормативно-правову базу, яка регулює порядок та процедуру формування і затвердження тарифів в частині їх спрощення та конкретизації.

4) Спрощення процедури отримання дозвільної документації:

Пропонується спростити процес отримання дозвільної документації шляхом запровадження стандартних форм проектної документації, зменшення кількості необхідних погоджень та спрощення вимог до проектів з будівництва СЕС.

Ці заходи сприятимуть більш ефективному впровадженню сонячних електростанцій на підприємствах централізованого водопостачання та водовідведення, підвищуючи їх енергоефективність.

1. АНАЛІЗ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ У СФЕРІ ВОДОПОСТАЧАННЯ ТА ВОДОВІДВЕДЕННЯ.

2.1. Перелік нормативно-правових актів у сфері водопостачання та водовідведення.

В Україні діяльність у сфері водопостачання та водовідведення регулюється низкою законодавчих та нормативно-правових актів, які встановлюють порядок організації, функціонування та контролю цієї сфери. Основними нормативно-правовими актами є:

■ **Закон України “Про питну воду та питне водопостачання” від 10.01.2002 № 2918-III**

Основні положення: Закон регулює відносини у сфері питної води та водовідведення, визначає суб'єктів цих відносин, об'єкти правового регулювання, та встановлює принципи державної політики у цій сфері. Нормативно-правовий акт (далі – НПА) також охоплює питання формування тарифів, ліцензування діяльності, моніторингу, контролю якості води, та захисту прав споживачів.

Вказаним НПА встановлено, що мережі, споруди, устаткування централізованого питного водопостачання населених пунктів як особливо важливі об'єкти життєзабезпечення приватизації не підлягають (ст. 14).

Також, закріплено перелік документів, на підставі яких підприємства питного водопостачання провадять свою діяльність, а саме:

- дозвіл на спеціальне водокористування або дозвіл на користування надрами (у разі використання підземних вод);
- ліцензія на господарську діяльність з централізованого водопостачання;
- державний акт на право постійного користування або на право власності на землю;
- технічний проєкт на розміщення водопровідних мереж, споруд та устаткування, погодженого і затвердженого в установленому порядку (ст. 16).

Визначено, що господарська діяльність із централізованого водопостачання підлягає ліцензуванню (ст. 18).

Також зазначений закон передбачає можливість розробки суб'єктами господарювання у сфері централізованого водопостачання інвестиційних проєктів (ст. 18-1).

■ Закон України “Про водовідведення та очищення стічних вод” від 12.01.2023 № 2887-IX

Основні положення: Закон визначає правові, економічні та організаційні основи водовідведення та очищення стічних вод. НПА регулює діяльність у сфері водовідведення, встановлює вимоги до якості очищення стічних вод та порядок контролю за цією діяльністю.

В НПА передбачено, що забезпечення споживачів централізованим водовідведенням здійснюють підприємства централізованого водовідведення, а у населених пунктах, популяційний еквівалент яких становить 2 тисячі і більше, впровадження централізованого водовідведення є обов'язковим (ст. 15).

Діяльність підприємств централізованого водовідведення провадиться на підставі таких документів:

- дозволу на спеціальне водокористування (у випадках, передбачених законом);
- ліцензії на провадження господарської діяльності з централізованого водовідведення;
- висновку з оцінки впливу на довкілля (у випадках, передбачених законом);
- технічного проєкту на розміщення мереж, споруд та устаткування для збирання, транспортування, очищення стічних вод, оброблення та утилізації осадів стічних вод, погодженого та затвердженого в установленому порядку;
- технологічного регламенту у сфері водовідведення;
- місцевих правил приймання стічних вод до систем централізованого водовідведення населеного пункту (ч. 2 ст. 15).

Крім того, Закон України «Про водовідведення та очищення стічних вод» передбачає можливість розробляти інвестиційні проєкти (ч. 1 ст. 20). Підприємства централізованого водовідведення для проведення в установленому законодавством порядку розрахунків за інвестиційними проєктами відкривають спеціальні рахунки.

На зазначені рахунки підприємства централізованого водовідведення перераховують кошти в обсязі, передбаченому в установлених тарифах для реалізації інвестиційних проєктів.

Вказаним Законом встановлена заборона на звернення стягнення та накладення арешту на кошти, що перебувають на спеціальних рахунках та на спеціальних рахунках для кредитних коштів підприємств централізованого водовідведення (ч. 2 ст. 20).

Закон України “Про житлово-комунальні послуги” від 09.11.2017 № 2189-VIII

Основні положення: Закон визначає правові, економічні та організаційні засади надання житлово-комунальних послуг, включаючи водопостачання та водовідведення. Він регулює взаємовідносини між споживачами та постачальниками послуг, порядок укладання договорів, а також питання встановлення тарифів та контролю за якістю послуг.

Закон України “Про природні монополії” від 20.04.2000 № 1682-III

Основні положення: Закон № 1682-III регулює діяльність природних монополій, до яких належать підприємства водопостачання та водовідведення. НПА встановлює порядок регулювання цін (тарифів) на товари (послуги) природних монополій, контроль за їх діяльністю, та захист прав споживачів.

У Законі № 1682-III закріплено, що діяльність з централізованого водопостачання та водовідведення підлягає ліцензуванню (ст. 7).

Також передбачено, що ціни (тарифи) на товари, що виробляються (реалізуються) суб'єктами природних монополій (до складу яких входять підприємства централізованого водопостачання та водовідведення) підлягають державному регулюванню (ст. 8).

Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21.05.1997 № 280/97-ВР

Основні положення: Закон визначає повноваження органів місцевого самоврядування зі встановлення тарифів на послуги централізованого водопостачання і водовідведення (крім тарифів на ці послуги, які встановлюються Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг (далі - НКРЕКП)).

Статтею 28 Закону № 280/97-ВР встановлено, що до відання виконавчих органів сільських, селищних, міських рад належать: встановлення в порядку і межах, визначених законодавством, тарифів на теплову енергію (у тому числі її виробництво, транспортування та постачання), тарифів на централізоване водопостачання та централізоване водовідведення, на інші комунальні послуги (крім тарифів на теплову енергію, її виробництво, транспортування та постачання, тарифів на комунальні послуги, які встановлюються НКРЕКП), побутові, транспортні та інші послуги.

Порядок формування тарифів на централізоване водопостачання та централізоване водовідведення, затверджений постановою НКРЕКП № 302 від 10 березня 2016 року (далі – Порядок № 302)

Основні положення: Порядок визначає механізм розрахунку тарифів на послуги централізованого водопостачання та водовідведення, враховуючи економічно обґрунтовані витрати підприємств, які включають витрати на електроенергію, заробітну плату, матеріали, реагенти, амортизацію та інші витрати, що безпосередньо пов'язані з наданням послуг.

Порядок № 302 застосовується для суб'єктів природних монополій, які здійснюють централізоване водопостачання та водовідведення і ліцензуються НКРЕКП.

Для встановлення тарифів на централізоване водопостачання та/або централізоване водовідведення ліцензіат подає до НКРЕКП у термін до 01 червня кожного року у друкованому та елек-

тронному вигляді заяву про встановлення тарифів та розрахунки тарифів за встановленими формами з підтвердними матеріалами і документами, що використовувалися для розрахунків (п. 1.9.).

Тарифи формуються на підставі річних планів діяльності з централізованого водопостачання та водовідведення, враховуючи економічно обґрунтовані витрати (п. 2.1.).

Розрахунки тарифів на централізоване водопостачання та/або централізоване водовідведення проводяться шляхом ділення суми річних планованих витрат повної собівартості, річного планованого прибутку, суми коригування витрат (компенсації або зменшення витрат) та суми зменшення складових тарифу, що передбачалися для здійснення заходів інвестиційної програми (інвестиційного проекту), на планований річний обсяг централізованого водопостачання та/або централізованого водовідведення, визначений річними планами ліцензованої діяльності з централізованого водопостачання та централізованого водовідведення (п. 2.4.).

Порядок № 302 визначає елементи витрат, які враховуються при розрахунку тарифу.

Так, тарифи розраховуються шляхом ділення суми річних планованих витрат, річного планованого прибутку, суми коригування витрат та суми зменшення складових тарифу на планований річний обсяг централізованого водопостачання та водовідведення.

Елементи витрат:

- 1) Прямі матеріальні витрати:** витрати на електроенергію, реагенти, матеріали.
- 2) Прямі витрати на оплату праці:** заробітна плата виробничого персоналу, додаткова заробітна плата, інші виплати.
- 3) Інші прямі витрати:** внески на соціальне страхування, амортизація, витрати на енергосервісні договори.
- 4) Загальновиробничі витрати:** витрати на управління виробництвом, амортизація загальновиробничого призначення, витрати на утримання основних засобів.

За таким ж принципом формується тариф на централізоване водовідведення.

Процедура встановлення тарифів на централізоване водопостачання та централізоване водовідведення, затверджена Постановою НКРЕКП № 364 від 24 березня 2016 року (далі – Процедура № 364)

Основні положення: Процедура регулює порядок подання документів для встановлення тарифів, включаючи перелік необхідних документів, їх аналіз та прийняття рішень регуляторним органом. Вона забезпечує прозорість процесу формування тарифів та обґрунтованість витрат підприємств.

Даним нормативно-правовим актом встановлено (у п. 4.2.) підстави, за яких можлива зміна тарифів, а саме у випадках:

- 1) зміни обсягів послуг з централізованого водопостачання та/або централізованого водовідведення, урахованих при встановленні діючих тарифів;
- 2) зміни в установленому порядку інвестиційної програми (інвестиційного проекту) ліцензіата;
- 3) зміни протягом строку дії тарифів обсягу окремих складових структури тарифів з причин, які не залежать від ліцензіата, а саме збільшення або зменшення мінімальної заробітної плати, прожиткового мінімуму, податків, зборів, платежів, підвищення або зниження цін (тарифів) на реагенти, паливно-енергетичні ресурси, придбання води в

інших суб'єктів господарювання та/або очищення власних стічних вод іншими суб'єктами господарювання, курсу валют за наявності зобов'язань по запозиченнях (кредитах, позиках) міжнародних фінансових організацій;

4) невиконання ліцензіатом інвестиційної програми (інвестиційного проєкту), яка була врахована в чинних тарифах, що є підставою для вилучення зі структури тарифів невикористаних коштів, які були передбачені на реалізацію інвестиційної програми (інвестиційного проєкту), або врахування цих коштів як джерела фінансування інвестиційної програми (інвестиційного проєкту) на планований період;

5) недотримання ліцензіатом структури витрат згідно зі статтями, затвердженими в тарифах на централізоване водопостачання та/або централізоване водовідведення, а також використання коштів, отриманих за рахунок діяльності з централізованого водопостачання та/або централізованого водовідведення, не за цільовим призначенням;

6) наявності в діяльності з централізованого водопостачання та/або централізованого водовідведення перехресного субсидіювання між нею та іншими видами господарської діяльності ліцензіата.

Правила надання послуг з централізованого водопостачання та водовідведення, затверджені постановою Кабінету Міністрів України № 690 від 5 липня 2019 року (далі – Правила № 690)

Основні положення: Правила регулюють порядок надання послуг, визначають права та обов'язки споживачів та постачальників, встановлюють вимоги до укладання договорів та надання інформації про якість послуг.

Правилами № 690 закріплено, що надання послуг з централізованого водопостачання та водовідведення здійснюється виключно на договірних засадах.

Послуги надаються споживачеві згідно з умовами договору, що укладається відповідно до типових договорів про надання послуги відповідно до статей 13 і 14 Закону України "Про житлово-комунальні послуги".

Для приєднання споживача до умов індивідуального договору (акцептування договору) достатньо вчинення споживачем будь-яких дій, які свідчать про його бажання укласти договір, зокрема надання виконавцю підписаної заяви-приєднання, сплата рахунка за надані послуги, факт отримання послуг (п.14).

Пунктом 32 Правил № 690 передбачено, що вартість послуг з централізованого водопостачання та централізованого водовідведення визначається за обсягом спожитих послуг та встановленими відповідно до законодавства тарифами, а у разі зміни (коригування) тарифів протягом строку дії договору нові розміри тарифів застосовуються з моменту їх введення в дію та не потребують внесення сторонами додаткових змін до договору.

Правила користування системами централізованого комунального водопостачання та водовідведення в населених пунктах України, затверджені наказом Міністерства з питань житлово-комунального господарства України від 27 червня 2008 року № 190 (далі – Правила № 190)

Основні положення: Правила встановлюють порядок користування системами централізованого водопостачання та водовідведення, регламентують права та обов'язки споживачів та постачальників, а також визначають вимоги до технічного обслуговування та експлуатації цих систем.

Згідно з пунктом 1 розділу II Правил № 190 виконавець послуги з централізованого водопостачання/централізованого водовідведення обслуговує вуличні, квартальні та дворові мережі водопостачання та водовідведення, споруди і обладнання, а також технологічні прилади й пристрої на них, які перебувають у нього на балансі або на які є відповідний договір на обслуговування зі споживачем.

Крім того, якщо мережа водопостачання та водовідведення, що належать виконавцю послуги з централізованого водопостачання / централізованого водовідведення, проходить по земельній ділянці, переданій на правах власності або користування іншому суб'єкту господарювання та/або фізичній особі, останній не повинен протидіяти ліквідації витоків, усуненню інших пошкоджень мереж на цих ділянках та виконанню планових робіт на мережі (п. 7 розділу II Правил № 190).

Порядок та вимоги приєднання об'єктів до систем централізованого питного водопостачання та централізованого водовідведення встановлені у розділі III Правил № 190.

Порядок розроблення, погодження та затвердження інвестиційних програм (інвестиційних проєктів) суб'єктів господарювання у сфері централізованого водопостачання та централізованого водовідведення, ліцензування діяльності яких здійснюється НКРЕКП, затверджений постановою НКРЕКП від 24 березня 2016 року № 364 (далі – Порядок № 364)

Основні положення: Порядок визначає процедуру розроблення, погодження та затвердження інвестиційних програм та планів розвитку, які спрямовані на покращення якості та надійності послуг водопостачання та водовідведення.

З метою обґрунтування запланованих витрат ліцензіатів, які спрямовуються на капітальні інвестиції в будівництво, реконструкцію, модернізацію об'єктів централізованого водопостачання та централізованого водовідведення, придбання матеріальних та нематеріальних активів та/або сум, спрямованих на повернення кредитів та інших зобов'язань, які планується використати для фінансування зазначених цілей, ліцензіат розробляє плани розвитку та інвестиційні програми і забезпечує їх затвердження, погодження, схвалення та виконання (п.2.1. Порядку № 364).

Так, план розвитку систем централізованого водопостачання та централізованого водовідведення (далі - ЦВВ) - послідовний план виконання заходів на п'ять років щодо нового будівництва, реконструкції, модернізації та технічного переоснащення для забезпечення підвищення рівня надійності та ефективної роботи систем ЦВВ у перспективі розвитку населеного пункту.

Інвестиційні програми та плани розвитку мають включати опис заходів та необхідних витрат, які необхідно реалізувати, а саме:

- заходи зі зниження питомих витрат електричної енергії (енергозбереження);
- заходи щодо зменшення обсягу витрат води на технологічні потреби, у тому числі заходи щодо забезпечення технологічного обліку ресурсів, заходи щодо забезпечення комерційного обліку ресурсів, інші;
- заходи щодо підвищення якості послуг з централізованого водопостачання;
- заходи щодо впровадження та розвитку інформаційних технологій;
- заходи щодо модернізації та закупівлі транспортних засобів спеціального та спеціалізованого призначення;
- заходи щодо підвищення екологічної безпеки та охорони навколишнього середовища;
- інші заходи.

Ліцензіат щороку не пізніше 01 червня базового періоду попередньо погоджує з НКРЕКП заходи для подальшого включення їх до проєктів інвестиційних програм (далі – ІП) та планів розвитку (далі ПР).

Рішення про схвалення ІП та ПР або схвалення змін до них приймається НКРЕКП на засіданні, що проводиться у формі відкритого слухання, шляхом всебічного та повного з'ясування позицій усіх учасників засідання після розгляду та опрацювання наданих матеріалів (п.1.6. Порядку № 364).

Разом з тим, ліцензіат щодо об'єктів ЦВВ, що перебувають у комунальній та приватній власності зобов'язаний погоджувати ІП та ПР з органом місцевого самоврядування, повноваження якого поширюються на територію, на якій здійснюється діяльність ліцензіата. У разі перебування об'єктів ЦВВ у державній власності, ліцензіат також вживає заходів щодо погодження ІП та ПР органом виконавчої влади.

Пунктом 1.5. Порядку № 364 встановлено, що перерахування коштів в обсязі, передбаченому в установлених тарифах на ЦВВ для виконання ІП, проводиться на поточні рахунки зі спеціальним режимом використання для проведення ліцензіатом розрахунків за ІП виключно на виконання заходів згідно з графіком на планований період.

Ліцензіат зобов'язаний подавати до НКРЕКП заяви щодо схвалення ІП та ПР не пізніше 01 серпня базового періоду (п.4.1.).

Подані заяві розглядаються НКРЕКП протягом 60 робочих днів. У разі відсутності зауважень НКРЕКП схвалює проекти рішень про їх схвалення для забезпечення проведення відкритого обговорення проектів рішень за місцем надання послуг ліцензіатом.

Згідно з п. 4.12. Порядку № 364 кошти, передбачені на реалізацію схвалених ІП та ПР, включаються ліцензіатом до розрахунку тарифів на централізоване водопостачання та/або централізоване водовідведення.

Главою 7 Порядку № 364 також встановлено можливість для суб'єктів господарювання у сфері централізованого водопостачання та водовідведення залучати позики у банківських, фінансових установ, зареєстрованих відповідно до чинного законодавства.

Постанова Кабінету Міністрів України від 5 березня 2022 року № 206 «Деякі питання оплати житлово-комунальних послуг в період воєнного стану» (далі – Постанова № 206)

Основні положення: Постанова № 206 регулює порядок оплати житлово-комунальних послуг, включаючи водопостачання та водовідведення, під час воєнного стану. Він визначає особливі умови для споживачів і постачальників, а також механізми підтримки населення у цей період.

Порядок розгляду органами місцевого самоврядування розрахунків тарифів на теплову енергію, її виробництво, транспортування та постачання, а також розрахунків тарифів на комунальні послуги, поданих для їх встановлення, затверджений наказом Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України 12 вересня 2018 року № 239 (далі – Порядок № 239)

Основні положення: Порядок № 239 регулює процес розгляду органами місцевого самоврядування розрахунків тарифів на комунальні послуги. Він визначає процедуру подання, розгляду, затвердження та контролю за дотриманням встановлених тарифів.

Суб'єкт господарювання у сфері надання комунальних послуг (заявник) подає до органу місцевого самоврядування у паперовій та електронній формах (у тому числі у форматі doc, docx,

excel) розрахунки тарифів разом із заявою, підтвердними матеріалами і документами, що використовувалися під час проведення розрахунків тарифів.

Відповідно до пункту 6 глави I Порядку № 239 за результатами розгляду поданих суб'єктом господарювання (заявником) розрахунків тарифів органом місцевого самоврядування здійснюється встановлення відповідних тарифів.

До рішення про встановлення тарифів обов'язково додається структура тарифів. Встановлення тарифів здійснюється як при повному перегляді (перерахунку) тарифів і їх структури, так і за результатами коригування тарифів.

У разі відповідності заяви та доданих до неї документів вимогам, установленим цим Порядком, а також відповідності розрахунків тарифів формам, встановленим органами місцевого самоврядування, їх розгляд здійснюється протягом одного календарного місяця з дня отримання відповідної заяви (з дня її реєстрації) (п.1 глави IV Порядку № 239).

Таким чином, діяльність підприємств у сфері централізованого водопостачання здійснюється на підставі дозволу на спеціальне водокористування або дозволу на користування надрами (у разі використання підземних вод); ліцензій на господарську діяльність з централізованого водопостачання та централізованого водовідведення.

Процедура затвердження тарифів на послуги з водопостачання та водовідведення передбачає подання суб'єктами господарювання заяв до НКРЕКП або до органів місцевого самоврядування (крім тарифів на ті послуги, які встановлюються НКРЕКП) з розрахунком структури тарифів.

Структура тарифів включає у себе прямі матеріальні витрати (витрати на електроенергію, реагенти, матеріали), прямі витрати на оплату праці, інші прямі витрати (внески на соціальне страхування, амортизація, витрати на енергосервісні договори) та загальновиробничі витрати (витрати на управління виробництвом, амортизація загальновиробничого призначення, витрати на утримання основних засобів, витрати на вдосконалення технології та організації виробництва).

Зміна тарифів ініціюється суб'єктами господарювання на підставі зміни обсягів послуг, інвестиційних програм або інших складових витрат.

1.2. Форми власності суб'єктів господарювання у сфері водопостачання та водовідведення.

Діяльність у сфері питного водопостачання можуть здійснювати підприємства всіх форм власності.

Разом з тим, водопостачання та водовідведення є критично важливими для забезпечення життєдіяльності населення. Закон України "Про питну воду та питне водопостачання" встановлює, що мережі, споруди та устаткування централізованого питного водопостачання населених пунктів не підлягають приватизації, оскільки вони є об'єктами особливої важливості для суспільства (ст. 14).

Дані мережі, споруди, устаткування перебувають на балансі територіальних громад, які передають їх комунальним підприємствам, так званим, водоканалам для обслуговування.

Таким чином, більшість підприємств у сфері водопостачання та водовідведення є комунальними, що дозволяє гарантувати надання послуг з централізованого водопостачання та водовідведення для населення.

В той же час, комунальні підприємства виявляються часто неефективними, що призводить до їх збитковості та низької реалізації можливих програм розвитку у зв'язку з відсутністю інвестицій.

З метою створення умов для ефективнішого функціонування підприємств житлово-комунальної галузі через залучення в цю галузь приватних інвестицій, а також з метою гарантування інтересів територіальних громад та збереження комунального майна в разі залучення таких інвестицій був прийнятий Закон України «Про особливості передачі в оренду об'єктів у сферах теплопостачання, водопостачання та водовідведення, що перебувають у комунальній власності» від 21.10.2010 № 2624-VI (далі – Закон № 2624-VI).

Закон № 2624-VI визначає особливості передачі в оренду та концесію об'єктів централізованого водо-, теплопостачання та водовідведення, що перебувають у комунальній власності, та особливості здійснення оренди та концесії таких об'єктів.

Згідно з частиною першою статті 5 Закону № 2624-VI передача об'єкта у сферах теплопостачання, водопостачання та водовідведення, що перебуває у комунальній власності, в оренду здійснюється за ініціативою фізичних та юридичних осіб, які можуть бути орендарями відповідно до Закону, або виконавчих органів сільських, селищних, міських рад чи місцевих органів виконавчої влади.

Законом № 2624-VI встановлено, що рішення про передачу в оренду об'єктів у сферах теплопостачання, водопостачання та водовідведення, що перебувають у комунальній власності, приймають:

- стосовно об'єктів, що перебувають у комунальній власності територіальної громади села, селища, міста, - відповідні сільські, селищні, міські ради;
- стосовно об'єктів, що перебувають у спільній власності територіальних громад і в управлінні районної, обласної ради, - відповідна районна, обласна рада за дорученням відповідних рад територіальних громад.

Право отримання в оренду об'єктів у сферах теплопостачання, водопостачання та водовідведення надається за конкурсною процедурою за результатами якого укладається договір відповідний договір оренди.

Таким чином, законодавцем передбачена можливість передачі об'єктів у сфері водопостачання та водовідведення приватним особами.

Разом з тим, станом на даний час більшість підприємств у цій сфері залишаються комунальними з огляду на їхню соціальну значущість, необхідність державного контролю та фінансову підтримку, а також через низькі розміри тарифів на водопостачання та водовідведення, що відлякує потенційних інвесторів.

1.3. Тариф на водопостачання та водовідведення

Як формується тариф

Тариф на водопостачання та водовідведення в Україні формується відповідно до Порядку формування тарифів на централізоване водопостачання та централізоване водовідведення, затвердженого постановою НКРЕКП № 302 від 10 березня 2016 року та Порядку розгляду органами місцевого самоврядування розрахунків тарифів на теплову енергію, її виробництво, транспортування та постачання, а також розрахунків тарифів на комунальні послуги, поданих для їх встановлення, затвердженого наказом Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України 12 вересня 2018 року № 239. Ці порядки визначають механізм розрахунку тарифів з урахуванням економічно обґрунтованих витрат підприємств.

Основні елементи, що включаються у структуру тарифів:

- Прямі матеріальні витрати: витрати на електроенергію, реагенти, матеріали.
- Прямі витрати на оплату праці: основна заробітна плата виробничого персоналу, додаткова заробітна плата, інші заохочувальні виплати.
- Інші прямі витрати: внески на соціальне страхування, амортизація, витрати на енерго-сервісні договори.
- Загальновиробничі витрати: витрати на управління виробництвом, амортизація загальновиробничого призначення, витрати на утримання основних засобів, витрати на вдосконалення технології та організації виробництва.
- Тарифи розраховуються шляхом ділення суми річних планованих витрат, річного планованого прибутку, суми коригування витрат та суми зменшення складових тарифу на планований річний обсяг централізованого водопостачання та водовідведення.
- Рівень тарифів на підприємствах водопостачання та водовідведення залежить від місцевих особливостей виробництва та надання цих послуг, а саме: від джерела водопостачання, його віддаленості від споживачів, якості води в джерелі водопостачання, застосованої технології очищення, обсягу реалізації послуг, стану основних фондів, розгалуженості комунікацій та багатьох інших чинників.

Так, тарифи на централізоване водопостачання та водовідведення водоканалів з подібними технологіями та обсягами реалізації майже не відрізняються. У свою чергу найвищий рівень тарифів у тих підприємств, які мають невисокі обсяги реалізації послуг, велику протяжність мереж, а також використовують покупну воду та/або очищають стічні води в інших ліцензіатів

Варто зазначити, що за даними НКРЕКП у наявній структурі проектів тарифів на централізоване водопостачання та централізоване водовідведення ліцензіатів, які плануються для встановлення, частка витрат на електричну енергію є найбільшою і становить:

26% – у тарифі на централізоване водопостачання;

29% – у тарифі на централізоване водовідведення.

Ким затверджується тариф

Повноваження зі встановлення тарифів на централізоване водопостачання та водовідведення в Україні розділені між НКРЕКП та органами місцевого самоврядування.

Відповідно до абзацу восьмого пункту 2 частини першої статті 6 Закону України «Про державне регулювання у сфері комунальних послуг» НКРЕКП здійснює встановлення тарифів на комунальні послуги суб'єктам природних монополій та суб'єктам господарювання на суміжних ринках, ліцензування діяльності яких здійснюється НКРЕКП.

Водночас, згідно з пунктом 1.4 Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з централізованого водопостачання та водовідведення, затверджених постановою НКРЕКП від 22.03.2017 № 307, НКРЕКП здійснює ліцензування господарської діяльності з централізованого водопостачання (виробництво та/або транспортування та/або постачання питної води споживачам) та/або водовідведення (відведення та/або очищення стічної води) у разі, якщо системи централізованого водопостачання та/або водовідведення суб'єктів господарювання розташовані в одному чи декількох населених пунктах у межах території однієї або більше областей (включаючи місто Київ), сукупна чисельність населення яких становить більше ніж сто тисяч осіб та обсяги реалізації послуг яких становлять відповідно: з централізованого водопостачання – більше ніж триста тисяч метрів кубічних на рік; з централізованого водовідведення – більше ніж двісті тисяч метрів кубічних на рік.

Таким чином, НКРЕКП встановлює тарифи на централізоване водопостачання та водовідведення підприємствам, які підпадають під зазначені критерії та включені до Ліцензійного реєстру суб'єктів господарювання, що здійснюють господарську діяльність у сфері централізованого водопостачання та водовідведення, діяльність яких регулюється НКРЕКП.

У свою чергу, відповідно до статті 28 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», статті 13 Закону України «Про питну воду та питне водопостачання», статті 12 Закону України «Про водовідведення та очищення стічних вод» до повноважень органів місцевого самоврядування у сфері питної води та питного водопостачання належить, зокрема, встановлення тарифів на послуги централізованого водопостачання і водовідведення (крім тарифів на ті послуги, які встановлюються НКРЕКП).

Тобто, органи місцевого самоврядування встановлюють тарифи на централізоване водопостачання та водовідведення підприємствам, які не підпадають під державне регулювання НКРЕКП.

Коли затверджується тариф

Для встановлення тарифів на централізоване водопостачання та/або централізоване водовідведення ліцензіат подає до НКРЕКП у термін до 01 червня кожного року у друкованому та електронному вигляді заяву про встановлення тарифів та розрахунки тарифів за встановленими формами з підтвердними матеріалами і документами, що використовувалися для розрахунків (п. 1.9. Порядку формування тарифів на централізоване водопостачання та централізоване водовідведення, затверджений постановою НКРЕКП № 302 від 10 березня 2016 року).

Таким чином, кінцевий строк для подання заяв про встановлення тарифів на ті послуги, які встановлюються НКРЕКП, становить до 01 червня кожного року.

В той же час, кінцеві строки для звернення підприємств до органів місцевого самоврядування (далі також – ОМС) щодо перегляду тарифів (які підлягають затвердженню ОМС) не визначені законодавством. Це означає, що підприємства можуть подавати звернення до ОМС у будь-який час.

Строки перегляду та затвердження нових тарифів органами місцевого самоврядування та НКРЕКП на централізоване водопостачання та водовідведення не визначені законодавством. Вони залежать від частоти зміни складових собівартості цих послуг та політичної волі учасників цього процесу.

Разом з тим, оптимальним є перегляд тарифів один раз на рік, що часто не реалізується на практиці. Наприклад, до моменту прийняття 28.05.2024 рішень про затвердження нових тарифів на водопостачання та водовідведення, тарифи для ліцензіатів НКРЕКП востаннє переглядалися ще до широкомасштабної війни з російською федерацією, а саме – у грудні 2021 року. Це призвело до значного зниження рентабельності діючих тарифів.

Мораторій на зростання тарифів

Згідно із Законом України «Про особливості регулювання відносин на ринку природного газу та у сфері теплопостачання під час дії воєнного стану та подальшого відновлення їх функціонування» від 29.07.2022 № 2479-IX протягом дії воєнного стану в Україні та шести місяців після місяця, в якому воєнний стан буде припинено або скасовано, забороняється підвищення для всіх категорій споживачів тарифів на послугу з розподілу природного газу, теплову енергію (її виробництво, транспортування та постачання) і послуги з постачання теплової енергії та постачання гарячої води.

Водночас, чинними законодавчими актами не встановлено мораторію на зміну (підвищення) тарифів на централізоване водопостачання та централізоване водовідведення.

1.4. Законодавче стимулювання встановлення об'єктів генерації електроенергії з відновлювальних джерел на підприємствах водопостачання та водовідведення.

У сучасних умовах забезпечення енергетичної незалежності та сталого розвитку - надзвичайно важливе питання для України.

Одним з напрямків розвитку енергетичної системи є необхідність стимулювання використання відновлювальних джерел енергії (ВДЕ), зокрема на підприємствах водопостачання та водовідведення.

Закон України № 3220-IX «Про внесення змін до деяких законів України щодо відновлення та “зеленої” трансформації енергетичної системи України», прийнятий Верховною Радою України 30.06.2023 (далі Закон 3220-IX), вносить зміни до деяких законів України з метою стимулювання “зеленої” трансформації енергетичної системи країни. Основні положення цього закону спрямовані на підтримку встановлення генеруючих установок, що виробляють електричну енергію з відновлювальних джерел енергії, а також установок зберігання енергії.

Даним Законом внесені зміни в тому числі до Закону України «Про альтернативні джерела енергії» від 20.02.2003 № 555-IV.

У статті 9-6 Закону України «Про альтернативні джерела енергії» закріплено необхідність стимулювання встановлення таких генеруючих установок та/або установок зберігання енергії для приватних домогосподарств здійснюється Кабінетом Міністрів України шляхом затвердження державної цільової економічної програми стимулювання розвитку малої розподіленої гене-

рації з відновлювальних джерел енергії. Державна цільова програма може також включати механізми стимулювання встановлення генеруючих установок на об'єктах критичної інфраструктури.

Разом з тим, станом на сьогодні в законодавстві України лише обмежено зазначено необхідність розвитку ВДЕ на підприємствах водопостачання та водовідведення. Хоча Закон № 3220-IX і містить загальні положення щодо стимулювання встановлення генеруючих установок з відновлювальних джерел, конкретних механізмів та підтримки для підприємств водопостачання та водовідведення в законодавстві відсутні.

Також, існує проект розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції Державної цільової економічної програми стимулювання розвитку розподіленої генерації електричної енергії з відновлюваних джерел енергії на період до 2030 року», який передбачає стимулювання встановлення фотоелектричних модулів та/або вітрових електроустановок з гібридним інвертором, у тому числі разом із установками зберігання енергії (далі – системи живлення), для покриття власного споживання електроенергії об'єктами критичної інфраструктури та домогосподарствами в автономному режимі.

Встановлення систем живлення, планується шляхом запровадження механізмів державної підтримки у вигляді:

- відшкодування відсотків суми кредиту на здійснення заходу із придбання та встановлення системи живлення;
- відшкодування частини відсотків за кредитом на здійснення заходу із придбання та встановлення системи живлення;
- постачання обладнання в рамках міжнародної технічної допомоги; інших механізмів не заборонених законодавством.

Ціль Програми є стимулювання досягнення 500 тисяч систем живлення, встановлених активними споживачами, у 2030 році. Функціонування систем живлення в ринку електричної енергії передбачається за механізмом самовиробництва (модель Net Billing), запровадженим Законом № 3220-IX.

Разом з тим, проект розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції Державної цільової економічної програми стимулювання розвитку розподіленої генерації електричної енергії з відновлюваних джерел енергії на період до 2030 року» не затверджений.

2. АНАЛІЗ ПРАКТИЧНОГО ДОСВІДУ ЗІ ВСТАНОВЛЕННЯ ТА ОБСЛУГОВУВАННЯ СОНЯЧНИХ ЕЛЕКТРОСТАНЦІЙ НА ПІДПРИЄМСТВАХ ЦЕНТРАЛІЗОВАНОГО ВОДОПОСТАЧАННЯ ТА ВОДОВІДВЕДЕННЯ.

Встановлення сонячних електростанцій (далі - СЕС) на підприємствах централізованого водопостачання та водовідведення є перспективним напрямком розвитку відновлюваної енергетики в Україні. Це дозволяє зменшити залежність від традиційних джерел енергії, знизити витрати на електроенергію та сприяти екологічній безпеці.

У цьому розділі розглянуто практичний досвід підприємств, що успішно реалізували проєкти зі встановлення СЕС, а також визначено основні проблеми, з якими вони зіткнулися.

З метою аналізу реалізації проєктів зі встановлення сонячних електростанцій на підприємствах водопостачання та водовідведення було проведено опитування наступних суб'єктів господарювання:

- 1) КП "Міськводоканал" Сумської міської ради;
- 2) КП «Білгород-Дністровськводоканал»;
- 3) КП "Миргородводоканал" Миргородської міської ради;
- 4) КП "Бродиводоканал" Бродівської міської ради;
- 5) КП Новоград-Волинської міської ради "Виробниче управління водопровідно-каналізаційного господарства".

Вказані підприємства здійснили встановлення сонячних електростанцій на об'єкти централізованого водопостачання та водовідведення за рахунок грантових та бюджетних коштів, тому мають практичний досвід впровадження у свою діяльність генеруючих установок з відновлювальних джерел енергії.

За результатами проведеного опитування та аналізу практичного досвіду визначено наступну проблематику:

► 1) Залежність від рішень органів місцевого самоврядування

Опитувані підприємства водопостачання та водовідведення є комунальними, тому потребують погоджень від органів місцевого самоврядування для залучення грошових коштів, відведення земельних ділянок та інших адміністративних процедур. Це створює залежність від політичної волі депутатів місцевих рад та може уповільнювати процес впровадження СЕС.

Власне, залежність від рішень місцевих органів влади часто перетворюється на політичну залежність. Місцеві ради, до складу яких входять депутати, можуть мати різні пріоритети та політичні інтереси, що впливає на швидкість та ефективність прийняття рішень щодо впровадження СЕС.

Закон України "Про місцеве самоврядування в Україні" передбачає, що вирішення питань місцевого значення, в тому числі щодо управління комунальною власністю, належить до компетенції місцевих рад (ст. 26, ст. 60). Це означає, що будь-яке рішення щодо виділення коштів

або земельних ділянок потребує схвалення радою, що може затримувати реалізацію проєктів через тривалі адміністративні процедури та можливу політичну нестабільність.

► 2) Складність залучення фінансування

Необхідність отримання погодження від органів місцевого самоврядування та збитковість комунальних підприємств ускладнюють процес самостійного залучення грошових коштів. Це обмежує можливості підприємств у реалізації проєктів зі встановлення СЕС.

Багато комунальних підприємств водопостачання та водовідведення працюють зі збитками через низькі тарифи на свої послуги та високі операційні витрати. Це відповідно обмежує можливість підприємств акумулювати достатньо коштів для інвестування у проєкти з відновлювальної енергетики.

Збитковість підприємств також нівелює їх кредитоспроможність. Банки та фінансові установи зазвичай не готові надавати кредити комунальним підприємствам, які не можуть забезпечити стабільний грошовий потік та мають високий ризик неплатоспроможності. Майно таких підприємств часто перебуває під обтяженнями у зв'язку з непогашеними боргами, що також не дозволяє залучати кредитні кошти під заставу наявного у підприємства майна.

Закон України «Про водовідведення та очищення стічних вод» передбачає можливість розробляти інвестиційні проєкти (ч. 1 ст. 20). Підприємства централізованого водовідведення для проведення в установленому законодавством порядку розрахунків за інвестиційними проєктами відкривають спеціальні рахунки.

На зазначені рахунки підприємства централізованого водовідведення перераховують кошти в обсязі, передбаченому в установлених тарифах для реалізації інвестиційних проєктів.

Вказаним Законом встановлена заборона на звернення стягнення та накладення арешту на кошти, що перебувають на спеціальних рахунках та на спеціальних рахунках для кредитних коштів підприємств централізованого водовідведення (ч. 2 ст. 20).

В той же час, процес залучення кредитних коштів для реалізації інвестиційних програм, який передбачено Порядком розроблення, погодження та затвердження інвестиційних програм (інвестиційних проєктів) суб'єктів господарювання у сфері централізованого водопостачання та централізованого водовідведення, ліцензування діяльності яких здійснюється НКРЕКП, затвердженим Постановою НКРЕКП від 24 березня 2016 року № 364, є складним та потребує погодження як від НКРЕКП, так і від органів місцевого самоврядування.

Наведений факт дуже ускладнює можливість залучення позик для реалізації будь-яких інновацій, в тому числі встановлення сонячних електростанцій на підприємствах водопостачання та водовідведення.

► 3) Погодження відведення земельних ділянок

Відведення земельних ділянок для встановлення СЕС потребує погодження з органами місцевого самоврядування. Це питання часто залежить від політичної волі та може затягуватися через бюрократичні процедури.

Процес погодження відведення земельних ділянок для встановлення СЕС включає кілька етапів, кожен з яких потребує окремих погоджень та рішень:

Розробка проекту землеустрою. Відповідно до статті 50 Закону України «Про землеустрій», для відведення земельної ділянки розробляється проект землеустрою.

Погодження проекту з місцевими радами. Пункт 34 статті 26 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» визначає, що проекти землеустрою та рішення щодо відведення земельних ділянок повинні бути погоджені місцевими радами. Це включає обговорення на сесіях рад, голосування та прийняття рішень, що часто залежить від політичної волі депутатів.

Виконання окремих вимог Земельного Кодексу України. Згідно зі статтями 93, 122 та 134 Земельного Кодексу України, надання земельних ділянок для встановлення СЕС може потребувати проведення земельних торгів, зміни цільового призначення земель та виконання інших нормативних вимог.

► 4) Відсутність ефективної інформаційної політики

Існує недостатня поінформованість у підприємств водопостачання та водовідведення щодо можливостей співпраці з міжнародними донорами та неурядовими організаціями, які можуть надавати грантові кошти, технічну та організаційну підтримку для встановлення об'єктів генерації електроенергії з відновлювальних джерел.

► 5) Складність отримання дозвільної документації

Процес отримання та оформлення дозвільної документації для будівництва/встановлення СЕС є складним та потребує великої кількості часу, що може зупиняти підприємства водопостачання та водовідведення від реалізації таких проектів

Так, наземна генеруюча установка відповідно до Закону України «Про архітектурну діяльність» є об'єктом архітектури, будівництво якої потребує отримання дозвільної документації та документів, що підтверджують введення об'єкта в експлуатацію. Право на забудову земельної ділянки реалізується її власником або користувачем за умови використання земельної ділянки відповідно до вимог містобудівної документації згідно з ч. 4 ст. 26 Закону України «Про регулювання містобудівної діяльності».

Проектування та будівництво об'єктів, в тому числі наземних електрогенеруючих установок, здійснюється власниками або користувачами земельних ділянок у такому порядку:

- Отримання замовником вихідних даних;
- Розроблення проектної документації та проведення її експертизи;
- Отримання права на виконання підготовчих та будівельних робіт;
- Виконання будівельних робіт;
- Проведення контрольного геодезичного знімання закінчених будівництвом об'єктів та здійснення їх технічної інвентаризації;
- Прийняття в експлуатацію закінчених будівництвом об'єктів;
- Державна реєстрація права власності на закінчений будівництвом та прийнятий в експлуатацію об'єкт (його складову).

Наведене свідчить про те, що отримання дозвільної документації є складним процесом, який стає перепорою для швидшого впровадження технологій розподіленої генерації.

► 6) Узгодження з органами державної влади

Встановлення сонячних електростанцій для підприємств водопостачання та водовідведення на об'єктах (землях) державної власності у разі такої необхідності вимагає отримання додаткових узгоджень з органами державної влади, що також може ускладнювати процес реалізації проєктів.

Згідно з частиною 1 статті 123 Земельного кодексу України надання земельних ділянок державної або комунальної власності у користування здійснюється Верховною Радою Автономної Республіки Крим, Радою міністрів Автономної Республіки Крим, органами виконавчої влади або органами місцевого самоврядування.

Рішення зазначених органів приймається на підставі проєктів землеустрою щодо відведення земельних ділянок у разі надання земельної ділянки із зміною її цільового призначення.

У разі зацікавленості в одержанні у користування земельної ділянки із земель державної власності за проєктом землеустрою щодо її відведення, підприємство водопостачання та водовідведення повинно звернутись з клопотанням про надання дозволу на його розробку до відповідного органу виконавчої влади (ч. 2. ст. 123 Земельного кодексу України).

У клопотанні зазначаються орієнтовний розмір земельної ділянки та її цільове призначення. До клопотання додаються графічні матеріали, на яких зазначено бажане місце розташування та розмір земельної ділянки.

Відповідний орган виконавчої влади в межах своїх повноважень у місячний строк розглядає клопотання і дає дозвіл на розроблення проєкту землеустрою щодо відведення земельної ділянки або надає мотивовану відмову у його наданні.

Ці додаткові узгодження та процедури можуть суттєво вплинути на строки та складність реалізації проєктів встановлення сонячних електростанцій для підприємств водопостачання та водовідведення на об'єктах державної власності.

Після розроблення проєкту землеустрою відповідний орган виконавчої влади або орган місцевого самоврядування у двотижневий строк з дня отримання проєкту землеустрою щодо відведення земельної ділянки приймає рішення про надання земельної ділянки у користування.

► 7) Необхідність у додатковому кваліфікованому персоналі

Обслуговування СЕС вимагає наявності висококваліфікованого персоналу, що створює додаткові виклики для підприємств водопостачання та водовідведення. Це включає витрати на навчання, підвищення кваліфікації, а також на наймання нових фахівців.

СЕС є високотехнологічними об'єктами, для обслуговування яких потрібні спеціалісти з певним рівнем знань і навичок.

Навчання та підвищення кваліфікації персоналу потребує значних фінансових витрат, що не завжди передбачено у бюджетах підприємств водопостачання та водовідведення.

За отриманою в опитаних підприємств водопостачання та водовідведення інформацією необхідність у залученні додаткової кількості нових спеціалістів виникатиме у разі встановлення СЕС великих потужностей.

Разом з тим, на ринку праці може бути недостатньо спеціалістів з необхідними знаннями та досвідом у сфері відновлювальної енергетики, а їхні запити по оплаті можуть бути непідійомними для підприємств водопостачання та водовідведення.

► 8) Відсутність державних програм підтримки

Відсутність державних програм підтримки для встановлення об'єктів генерації електроенергії з відновлювальних джерел на підприємствах централізованого водопостачання та водовідведення є значною перешкодою для розвитку цього напрямку. Підтримка з боку держави відносно критично важлива для стимулювання впровадження відновлювальних джерел енергії, особливо в таких секторах, як водопостачання та водовідведення, які мають велике значення для суспільства та економіки.

В той же час, лише стаття 9-6 Закону України "Про альтернативні джерела енергії" передбачає необхідність затвердження державної цільової програми стимулювання встановлення генеруючих установок на об'єктах критичної інфраструктури. Проте, станом на даний час такої програми ще не розроблено.

Існує проект розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції Державної цільової економічної програми стимулювання розвитку розподіленої генерації електричної енергії з відновлюваних джерел енергії на період до 2030 року» який передбачає на меті стимулювання розвитку відновлюваної енергетики, проте, дана Концепція ще не затверджена.

► 9) Валютні ризики при залученні міжнародних позик

Валютні ризики є важливою проблемою при залученні міжнародних позик для фінансування проектів зі встановлення сонячних електростанцій (СЕС) на підприємствах водопостачання та водовідведення. Залучення міжнародних позик зазвичай передбачає отримання коштів в іноземній валюті, що створює ряд фінансових викликів для комунальних підприємств. Однією з основних проблем є необхідність повернення цих позик також в іноземній валюті. Умови кредитних договорів часто вимагають здійснення платежів у валюті, в якій був отриманий кредит, що піддає підприємства валютним ризикам.

Валютні коливання є суттєвим фактором ризику, оскільки курс гривні до іноземних валют може значно змінюватися протягом терміну погашення позики. Це означає, що сума зобов'язань у гривні може збільшуватися внаслідок девальвації національної валюти. Значне послаблення курсу гривні до іноземних валют призводить до зростання витрат на обслуговування боргу, що стає фінансовим тягарем для підприємств. Це особливо актуально в умовах нестабільної економічної ситуації та високої волатильності валютного ринку.

Аналіз практичного досвіду підприємств, що впровадили СЕС, вказує на значний потенціал цієї технології для підвищення енергоефективності та сталості систем водопостачання та водовідведення. Однак, існуючі проблеми, зокрема бюрократичні перепони, складність залучення фінансування та відсутність підтримки на державному рівні, вимагають подальших зусиль з боку уряду для створення сприятливих умов для розвитку відновлюваної енергетики в Україні.

3. ІНОЗЕМНИЙ ДОСВІД ВПРОВАДЖЕННЯ СОНЯЧНИХ ЕЛЕКТРОСТАНЦІЙ НА ПІДПРИЄМСТВАХ ВОДОПОСТАЧАННЯ ТА ВОДОВІДВЕДЕННЯ.

Впровадження сонячних електростанцій (СЕС) на підприємствах водопостачання та водовідведення активно розвивається в державах ЄС та у США. Ці проекти мають на меті знизити енергетичні витрати, підвищити енергоефективність і зменшити викиди парникових газів. Розглянемо кілька прикладів успішного впровадження таких технологій.

США

Агентство з охорони навколишнього середовища повідомляє, що на системи питної води та каналізації припадає приблизно 2% загального споживання електричної енергії в США, через необхідність перекачування великих обсягів води. За оцінками, це щорічно додає в атмосферу понад 45 мільйонів тонн парникових газів. Для багатьох місцевих органів влади на станції питної та стічної води припадає до 40% загального споживання енергії.

Таким чином, у Сполучених штатах Америки встановлення генеруючих установок відновлювальної енергії на об'єктах водопостачання та водовідведення є дуже актуальним.

В США впровадження сонячних електростанцій на підприємствах водопостачання та водовідведення активно підтримується на державному рівні. Наприклад, програма "Solar for All", запущена адміністрацією Байдена-Гарріс, надає \$7 мільярдів грантів для розвитку сонячної енергетики, зокрема для підприємств, які обслуговують низькооплачувані та вразливі громади. Ця ініціатива спрямована на зниження витрат на електроенергію, створення робочих місць та покращення екологічної ситуації. Програма також включає фінансову підтримку для встановлення сонячних панелей, що дозволяє підприємствам водопостачання та водовідведення знижувати свої операційні витрати та підвищувати енергоефективність.

Декілька муніципальних підприємств у США активно використовують сонячну енергію для забезпечення своїх потреб. Наприклад, муніципальне підприємство Westmoreland County в Пенсильванії реалізувало проєкт СЕС потужністю 3 МВт, що дозволяє щорічно виробляти понад 3 мільйони кВт-год електроенергії. Цей проєкт забезпечує стійкість підприємства до перебоїв у електропостачанні та допомагає знизити витрати на електроенергію, зменшуючи викиди CO₂ на 3515 тонн щороку, що еквівалентно висадці понад 50 тисяч дерев.

При будівництві нових водних очисних споруд у місті Пуебло, Колорадо, було встановлено 309 кВт сонячних панелей, що забезпечують близько 40% річних потреб у електроенергії. Проєкт став економічно вигідним завдяки федеральному фінансуванню та пільгам на відновлювану енергію.

Багато об'єктів водопостачання та очищення стічних вод у США мають обмежену кількість земельних ділянок у власності або на праві користування, що ускладнює встановлення великомасштабних сонячних електростанцій. Однак інноваційні рішення, такі як плавучі сонячні панелі на водосховищах допомагають подолати цю проблему.

Так, на водні очисні споруди в Келсвіллі в Каліфорнії встановили плавучу систему фотоелектричних сонячних панелей, яка забезпечила значну економію і скоротила викиди парникових газів. Система була спроєктована таким чином, щоб покрити більшу частину річного енергоспоживання підприємства, з прогнозованою річною економією електроенергії у розмірі 90 000 доларів США.

Однак у США впровадження СЕС на підприємствах водопостачання та водовідведення стикається з кількома викликами, які є загальними для багатьох держав, в тому числі для України. Це високі початкові витрати на встановлення та необхідність у кваліфікованому персоналі для обслуговування. Також важливими є питання інтеграції СЕС у існуючі енергетичні системи та забезпечення стабільного енергопостачання в умовах змінних погодних умов.

Так, для забезпечення підприємств, які встановили генеруючі установки з відновлювальних джерел, у США діє механізм “net metering”. Цей механізм дозволяє власникам сонячних електростанцій використовувати вироблену ними енергію для власних потреб, а надлишки електроенергії, що виробляються понад споживання, передавати в загальну електромережу. В такому випадку, на індивідуальний баланс підприємства зараховується кількість електричної енергії у кВт-год, які можна використати у разі недостатньої потужності генеруючих установок (наприклад, у нічний час).

Головна відмінність «Net Metering» від «Net Billing» полягає у тому, що на індивідуальний баланс підприємства за надлишок згенерованої енергії зараховуються не грошові кошти, а кВт-год.

Цей механізм передбачений законодавчими та регуляторними актами на федеральному рівні, а також на рівні окремих штатів США. Федеральний закон “Energy Policy Act of 2005” встановив основні принципи net metering, а окремі штати мають власні закони та правила, що визначають умови та порядок його використання.

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СОЮЗ

У країнах ЄС також спостерігається активне впровадження СЕС на підприємствах водопостачання та водовідведення. Наприклад, в Іспанії використовують СЕС для зниження енергетичних витрат та підвищення енергоефективності. Завдяки впровадженню сонячних панелей на території очисних споруд, такі підприємства можуть значно зменшити свої операційні витрати на електроенергію та знизити викиди парникових газів.

У Німеччині, відомій своєю стратегією “Енергетичний перехід”, муніципальні підприємства також активно впроваджують СЕС. До прикладу, одна з найбільших водних очисних споруд країни інтегрувала сонячні панелі, що дозволило їй зменшити витрати на електроенергію та забезпечити енергетичну незалежність. Це також допомагає підприємству відповідати суворим екологічним стандартам та знижувати свій вплив на довкілля.

Відповідно до стратегії “Енергетичний перехід”, багато об’єктів водопостачання та водовідведення інтегрують сонячні панелі, що дозволяє зменшити витрати на електроенергію та забезпечити енергетичну незалежність. Німеччина активно впроваджує субсидії та пільгове кредитування для проектів з відновлюваної енергетики на підприємствах водопостачання та водовідведення.

Наведене вище ілюструється тим, що водні очисні споруди Шварценбрука в Німеччині реалізували “енергоінтелектуальну” концепцію, використовуючи комбінацію технологій, включаючи гідроелектростанцію, фотоелектричні сонячні панелі, когенераційні установки, акумуляторні батареї та систему енергоменеджменту для збалансування споживання та виробництва енергії. Це дозволяє станції працювати з мінімальним зовнішнім енергопостачанням.

Інші держави ЄС також активно сприяють встановленню генеруючих установок з відновлювальних джерел енергії на об’єктах водопостачання та водовідведення, про що свідчать програми підтримки у даній сфері.

Так, у Юрмалі, Латвія, плавуча сонячна електростанція потужністю 2,1 МВт була встановлена на поверхні води на очисних спорудах для забезпечення необхідної енергії для повноцінної роботи станції, зниження витрат на електроенергію та скорочення викидів вуглецю.

Власне, у Європейському Союзі існує низка цільових програм, які підтримують впровадження відновлюваних джерел енергії, включаючи сонячні електростанції (СЕС), на підприємствах водопостачання та водовідведення. Основні положення закріплені у кліматичній та енергетичній політиці ЄС, яка має на меті значне скорочення викидів парникових газів до 2030 року.

Зокрема, в ЄС Директива про міські стічні води (Urban Wastewater Treatment Directive) та інші нормативні акти встановлюють вимоги щодо очищення стічних вод та зменшення забруднення водних ресурсів. Ці акти та програми стимулюють використання відновлюваних джерел енергії для забезпечення енергоефективності та екологічної стійкості підприємств водопостачання та водовідведення.

Досвід країн ЄС та США демонструє, що впровадження сонячних електростанцій на підприємствах водопостачання та водовідведення є ефективним шляхом підвищення енергоефективності та зниження витрат на електроенергію. Такі проєкти сприяють зменшенню викидів парникових газів та забезпечують стабільність енергопостачання. У США впровадження СЕС підтримується на державному рівні через програми фінансування та законодавчі акти, що дозволяють використовувати механізми, подібні до самовиробництва. У ЄС країни активно інтегрують СЕС у свої енергосистеми, що також підтримується через кліматичні та енергетичні політики, які передбачають значне скорочення викидів парникових газів. Однак, існують виклики, зокрема високі початкові витрати та потреба в кваліфікованому персоналі, які необхідно вирішувати для успішного впровадження цих технологій.

4. ПРОБЛЕМАТИКА І БАР'ЄРИ В ЧИННІЙ НОРМАТИВНО-ПРАВОВІЙ БАЗІ ТА ПРОПОЗИЦІЇ ЩОДО ЇХ УСУНЕННЯ.

4.1. Відсутність економічно обґрунтованих тарифів для підприємств, які здійснюють централізоване водопостачання та водовідведення.

Відсутність економічно обґрунтованих тарифів є однією з ключових перешкод для залучення інвестицій у встановлення генеруючих установок з відновлювальних джерел енергії на підприємствах водопостачання та водовідведення. Поточна структура тарифів не враховує необхідність фінансування таких інвестицій, що обмежує можливості підприємств у реалізації проєктів з відновлювальної енергетики.

Таким чином, необхідно розглянути причини, які призвели до економічної неефективності тарифів на водопостачання та водовідведення, та можливі варіанти для вирішення цих проблем.

Чинники, які роблять тарифи економічно необґрунтованими:

1) Зношеність інфраструктури: За даними НКРЕКП до початку повномасштабної війни близько 50% водопровідних мереж і 42% мереж водовідведення потребували заміни через свою зношеність та застарілість. Це відповідно призводить до значних втрат води і підвищення витрат на обслуговування мереж, які не покриваються тарифами. Крім того, війна значно погіршила стан інфраструктури водопостачання та водовідведення через обстріли і пошкодження. В той же час, чинні тарифи не забезпечують достатніх фінансових ресурсів для заміни та модернізації основних засобів, що призводить до підвищення неефективності роботи устаткування підприємств та збільшення витрат на їх поточне обслуговування.

2) Високі витрати на енергію: Одним з основних елементів витрат у тарифах є витрати на електроенергію, які становлять приблизно 26-29% від загальних витрат підприємств централізованого водопостачання та водовідведення. Постійне зростання цін на енергоносії призводить до збільшення операційних витрат підприємств, що оперативно не враховується у чинних тарифах.

3) Бюрократичні перепони: Процес затвердження нових тарифів є тривалим і складним, включаючи численні етапи погоджень та затверджень з боку НКРЕКП та/чи органів місцевого самоврядування. Це затримує впровадження необхідних змін і адаптацію тарифів до реальних умов ринку.

Відповідно до пункту 1.9 Порядку формування тарифів на централізоване водопостачання та централізоване водовідведення, ліцензіат повинен подати до НКРЕКП заяву про встановлення тарифів у термін до 01 червня кожного року у друкованому та електронному вигляді. До заяви мають бути додані розрахунки тарифів за встановленими формами з підтвердними матеріалами і документами, що використовувалися для розрахунків.

Таким чином, даним положенням обмежено здійснення розрахунку тарифів та їх складових станом до 01 червня, а затвердження тарифів відбувається у невизначений термін.

Наведена ситуація призводить до того, що на момент затвердження тарифів на централізоване водопостачання та водовідведення, вартість складових, які були подані для розрахунку, вже змінились (наприклад збільшилась вартість палива, реагентів, електроенергії), що не враховується при остаточному затвердженні тарифів.

Крім того, подання заяви про встановлення тарифів прив'язано саме до 01 червня, а основні складові витрат (податкові ставки, мінімальний розмір заробітної плати і т.д.) для розрахунків тарифів змінюються з 01 січня, що погіршує економічну обґрунтованість та актуальність поданих розрахунків. Оскільки ліцензіати змушені готувати свої розрахунки на підставі даних, що актуальні на початок червня, будь-які зміни вартісних складових, які відбуваються протягом року, не враховуються до моменту подання нової заяви наступного року.

Проблемою є також те, що нормативно-правові акти, які регулюють встановлення/затвердження тарифів на централізоване водопостачання та водовідведення, не містять положень про чіткі строки прийняття НКРЕКП рішень щодо тарифів.

Така ситуація призводить до невизначеності для підприємств водопостачання та водовідведення при плануванні своєї діяльності та до затягування перегляду діючих тарифів, які вже втратили свою економічну рентабельність.

Пункт 1.5 Процедури встановлення тарифів на централізоване водопостачання та централізоване водовідведення визначає, що у розрахунках тарифів не враховуються витрати на провадження інших неліцензованих видів діяльності.

Таким чином, при розрахунку тарифів не можуть враховуватись витрати підприємства на виробництво електричної енергії з відновлювальних джерел енергії, у разі встановлення генеруючих установок.

4) Політичні обставини: Тарифи на водопостачання та водовідведення в Україні традиційно утримуються на низькому рівні через соціальні та політичні причини. Це не дозволяє підприємствам покривати витрати на модернізацію і обслуговування інфраструктури, а також інвестувати в нові технології.

Для прикладу, НКРЕКП 29.06.2023 року прийняла рішення про підняття тарифів на централізоване водопостачання та водовідведення, проте Президент України публічно засудив такі дії, що призвело до скасування прийнятого рішення.

Таким чином, тарифи на комунальні послуги, в тому числі на водопостачання та водовідведення залишаються у залежності від політичної волі уповноважених осіб, а не від реальних економічних показників обґрунтованості тарифів.

Наведене свідчить про те, що підприємства з централізованого водопостачання та водовідведення не можуть діяти у рамках ринкової економіки за принципами побудови рентабельної діяльності через політичні обставини.

5) Відсутність державних субсидій і компенсацій: Брак державних програм підтримки та субсидій для модернізації інфраструктури водопостачання і водовідведення обмежує можливості підприємств щодо інвестицій у покращення якості послуг і впровадження нових технологій, в тому числі генеруючих установок з відновлювальних джерел енергії.

6) Збільшення витрат на імпорتنі реагенти та матеріали: Через війну багато вітчизняних виробників припинили діяльність, що змусило підприємства закуповувати реагенти та матеріали за кордоном за вищими цінами. Це ще більше підвищує витрати на виробництво, які повністю не відображаються у тарифах.

7) Зменшення обсягів споживання: Міграція населення та скорочення діяльності бізнесу за даними НКРЕКП призвели до зниження обсягів споживання послуг з водопостачання та водовідведення на 18%. Це означає, що постійні витрати на обслуговування інфраструктури залишилися на високому рівні, тоді як доходи підприємств водопостачання та водовідведення знизилися.

4.2. Пропозиції для подолання причин економічної необґрунтованості тарифів та шляхи стимулювання розвитку об'єктів ВДЕ на підприємствах водопостачання та водовідведення

1) Включення витрат на встановлення та обслуговування генеруючих установок у структуру тарифу.

Необхідно розширити структуру витрат, що включаються до тарифу, шляхом внесення відповідних змін у Порядок формування тарифів на централізоване водопостачання та централізоване водовідведення, затверджений постановою НКРЕКП № 302 від 10 березня 2016 року та Процедуру встановлення тарифів на централізоване водопостачання та централізоване водовідведення, затверджена Постановою НКРЕКП № 364 від 24 березня 2016 року, шляхом додання витрат на встановлення та обслуговування генеруючих установок з відновлювальних джерел енергії до переліку таких, які враховуються при формуванні тарифів. Це допоможе забезпечити стійке фінансування проєктів з впровадження СЕС.

2) Стимулювання впровадження енергоефективних технологій.

Пропонується надання забезпечених державою знижок на електроенергію для тих підприємств водопостачання та водовідведення, які встановили генеруючі установки з відновлювальних джерел енергії.

У зв'язку з чим, варто розглянути пропозицію щодо викладення в Законі України «Про альтернативні джерела енергії» від 20.02.2003 № 555-IV положення про те, що підприємства централізованого водопостачання та водовідведення, які встановили генеруючі установки, що виробляють електричну енергію з відновлюваних джерел енергії, мають право на гарантовану за рахунок коштів Державного бюджету України знижку на оплату послуг з постачання електроенергії, що використовується для їхніх операційних потреб.

В той же час, визначення деталей щодо розміру такої знижки та порядку її надання необхідно віднести до повноважень Кабінету Міністрів України, що також передбачити в Законі № 555-IV.

За таких умов підприємства, які використовують відновлювальні джерела енергії, зможуть суттєво знизити свої витрати на електроенергію. Це дозволить їм зменшити операційні витрати та спрямувати зекономлені кошти на інші важливі проєкти, такі як модернізація інфраструктури або покращення якості послуг.

Такий крок від держави також буде стимулювати підприємства інвестувати у відновлювальні джерела енергії, що призведе до загального підвищення енергоефективності в галузі та змен-

шить залежність від традиційних джерел виробництва електричної енергії, які перебувають під постійним ризиком зі сторони російської федерації.

3) Вдосконалення нормативно-правового регулювання.

Для підвищення економічної обґрунтованості тарифів на водопостачання та водовідведення варто внести зміни у нормативно-правову базу, яка регулює порядок та процедуру формування і затвердження тарифів в частині їх спрощення та конкретизації, а саме:

- Визначення на законодавчому рівні обґрунтованих термінів для кожного етапу затвердження тарифів, що дозволить уникнути затримок та забезпечить своєчасне оновлення тарифів відповідно до поточних економічних умов.

Тому пропонується внести зміни до Процедури встановлення тарифів на централізоване водопостачання та централізоване водовідведення, затверджена Постановою НКРЕКП № 364 від 24 березня 2016 року та додати до глави III Процедури № 364 пункт 3.6. наступного змісту:

«п.3.6. У разі відповідності заяви та доданих до неї документів вимогам, установленим цією Procedурою, їх розгляд здійснюється протягом одного календарного місяця з дня отримання відповідної заяви (з дня її реєстрації)».

З метою встановлення чіткого строку розгляду заяви щодо зміни тарифів до глави IV Процедури № 364 пропонується додати пункт 4.3. у такій редакції:

«У разі відповідності заяви про зміну тарифів та доданих до неї документів вимогам, установленим цією Procedурою, їх розгляд здійснюється протягом 15 робочих днів з дня отримання відповідної заяви (з дня її реєстрації)».

Також пропонується викласти у Законах України «Про питну воду та питне водопостачання» та «Про водовідведення та очищення стічних вод» положення про обов'язковий перегляд тарифів на централізоване водопостачання та водовідведення не рідше одного разу протягом календарного року;

- Внесення змін до п. 1.9. Порядку формування тарифів на централізоване водопостачання та водовідведення в частині кінцевого терміну подачі ліцензіатами заяви про встановлення тарифів. Пропонується змінити кінцевий термін подачі заяв з 01 червня на 31 січня, щоб враховувати при затвердженні тарифів економічні зміни (зміни податків, мінімальної заробітної плати і т.д.), які відбуваються з початком нового бюджетного року;

- Встановлення чіткого механізму у Порядку формування тарифів на централізоване водопостачання та водовідведення та Порядку розгляду органами місцевого самоврядування розрахунків тарифів на теплову енергію, її виробництво, транспортування та постачання, а також розрахунків тарифів на комунальні послуги, поданих для їх встановлення, який дозволить оперативніше коригувати тарифи у межах не більше 50% від затвердженого річного тарифу протягом одного календарного року у разі суттєвих змін основних складових витрат, таких як вартість електроенергії, палива та реагентів, без необхідності проходження повного циклу затвердження тарифів;

4) Подолання політичної залежності у сфері затвердження комунальних тарифів.

Тарифна політика в Україні завжди була популістичним механізмом, який призводить до того, що тарифи на комунальні послуги є збитковими і призводять до занепаду галузі в цілому. Однозначного вирішення даної ситуації немає, оскільки для цього потрібна політична воля владних осіб.

Проте, за наявності останньої, Україні потрібно переходити у сфері комунальних послуг на ринкові механізми встановлення тарифів, шляхом зменшення регулювання з боку держави.

Як варіант, можливо розглянути внесення змін до законодавства, що обмежують можливість політичного втручання у процес встановлення тарифів. Для прикладу, це може включати заборону на публічні заяви політичних діячів щодо тарифів під час процесу їх затвердження.

5) Запровадження державних програм підтримки підприємств централізованого водопостачання та водовідведення.

Для підтримки та розвитку підприємств у даній галузі необхідно затвердити державну цільову програму стимулювання встановлення генеруючих установок на об'єктах критичної інфраструктури та передбачити у ній:

- запровадження державних програм субсидування модернізації інфраструктури водопостачання та водовідведення;
- створення грантових програм для підтримки проєктів з впровадження відновлюваних джерел енергії на об'єктах водопостачання та водовідведення;
- надання податкових знижок для підприємств водопостачання та водовідведення у разі встановлення генеруючих установок з відновлювальних джерел енергії.

6) Сприяння укладанню ESCO-контрактів та їх захист.

ESCO-контракти — це договірні угоди між підприємствами та енергосервісними компаніями (ESCO), які надають послуги з впровадження енергоефективних заходів. ESCO-компанії здійснюють фінансування та впровадження енергоефективних проєктів, в тому числі встановлення СЕС, а оплата їх послуг здійснюється за рахунок отриманої економії енергоресурсів до моменту завершення укладеного ESCO-контракту.

ESCO-компанія забезпечує фінансування проєкту, що звільняє підприємство від необхідності вкладати власні кошти та виконує роботи з впровадження енергоефективних заходів, монтажу та налагодження обладнання.

В даному випадку підприємства водопостачання та водовідведення надають лише доступ до своїх систем та об'єктів, де будуть впроваджуватися енергоефективні заходи, а натомість отримують зниження витрат на електроенергію, модернізацію устаткування та встановлення генеруючих установок з ВДЕ.

Для стимулювання укладання ESCO-контрактів підприємствами водопостачання та водовідведення та ESCO-компаніями необхідно на законодавчому рівні гарантувати неможливість звернення стягнення на кошти та майно, отримані підприємствами водопостачання та водовідведення в межах ESCO-контрактів.

Крім того, необхідно законодавчо закріпити, що кошти, які отримані підприємствами водопостачання та водовідведення за рахунок економії енергоресурсів у межах реалізації ESCO-контрактів, є цільовими та призначаються для виплати саме на рахунок ESCO-компаній до закінчення такого контракту.

Такі заходи сприятимуть підвищенню привабливості ESCO-контрактів для підприємств водопостачання та водовідведення, забезпеченню їх фінансової стабільності та зниженню ризиків для ESCO-компаній. Це також створить сприятливі умови для впровадження енергоефективних технологій, модернізації інфраструктури та підвищення енергетичної незалежності підприємств.

4.3. Неоднозначність вимог законодавства щодо отримання дозвільної документації на будівництво дахової СЕС.

На шляху до впровадження сучасних енергоефективних технологій існує ряд нормативних та правових бар'єрів, які значно ускладнюють процес будівництва. Ці бар'єри особливо впливають на підприємства водопостачання та водовідведення. Одним з таких бар'єрів є неоднозначність процедури отримання дозвільної документації для будівництва дахових сонячних електростанцій (СЕС), що створює численні проблеми для водоканалів у процесі реалізації таких проектів.

Таким чином, необхідно розглянути процес отримання дозвільної документації для будівництва дахових сонячних електростанцій, виявити проблемні аспекти цього процесу та запропонувати шляхи їх вирішення.

Частина 5 статті 26 Закону України «Про регулювання містобудівної діяльності», визначає, що проєктування та будівництво об'єктів здійснюється власниками або користувачами земельних ділянок у такому порядку:

- 1) отримання замовником або проєктувальником вихідних даних;
- 2) розроблення проєктної документації та проведення у випадках, передбачених статтею 31 цього Закону, її експертизи;
- 3) затвердження проєктної документації;
- 4) виконання підготовчих та будівельних робіт;
- 4-1) проведення контрольного геодезичного знімання закінчених будівництвом об'єктів (крім об'єктів, що за класом наслідків (відповідальності) належать до об'єктів з незначними наслідками (СС1)) та здійснення їх технічної інвентаризації (крім об'єктів, перелік яких визначається центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері будівництва, архітектури, містобудування);
- 5) прийняття в експлуатацію закінчених будівництвом об'єктів;
- 6) реєстрація права власності на об'єкт містобудування.

Відповідно до статті 26 Закону України «Про регулювання містобудівної діяльності», замовник має право виконувати будівельні роботи після:

подання замовником повідомлення про початок виконання будівельних робіт відповідному органу державного архітектурно-будівельного контролю - щодо об'єктів будівництва, які за класом наслідків (відповідальності) належать до об'єктів з незначними наслідками (СС1), та щодо об'єктів, будівництво яких здійснюється на підставі будівельного паспорта та які не потребують отримання дозволу на виконання будівельних робіт згідно з переліком об'єктів будівництва, затвердженим Кабінетом Міністрів України. Форма повідомлення про початок виконання будівельних робіт та порядок його подання визначаються Кабінетом Міністрів України; або

видачі замовнику органом державного архітектурно-будівельного контролю дозволу на виконання будівельних робіт - щодо об'єктів, які за класом наслідків (відповідальності) належать до об'єктів з середніми (СС2) та значними (СС3) наслідками або підлягають оцінці впливу на довкілля згідно із Законом України «Про оцінку впливу на довкілля».

В більшості випадків, зважаючи на те, що дахові СЕС встановлюються на існуючі будівлі/споруди, клас наслідків будівництва дахової СЕС в переважній більшості визначається як СС2 чи СС3.

В Наказі Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства 06.11.2017 № 289 «Про затвердження Переліку об'єктів будівництва, для проєктування яких містобудівні умови та обмеження не надаються», зазначено, що містобудівні умови та

обмеження не надаються для влаштування систем (у тому числі приладів обліку) опалення, вентиляції, водопостачання, водовідведення, газопостачання (включаючи спеціальне), силових та слабкострумових систем, які забезпечують потребу основного функціонального призначення будівель і споруд, а також дахових сонячних електростанцій (міні-електростанцій).

В свою чергу, Постановою Кабінету Міністрів України від 7 червня 2017 р. № 406 затверджено перелік будівельних робіт, які не потребують документів, що дають право на їх виконання, та після закінчення яких об'єкт не підлягає прийняттю в експлуатацію.

Зокрема, не потребує отримання дозвільної документації реконструкція, капітальний ремонт, технічне переоснащення внутрішніх силових та слабкострумових систем, які забезпечують функціонування будівель і споруд.

Однак, в даній Постанові КМУ від 7 червня 2017 р. № 406 чітко не зазначено, що не потребує отримання дозвільної документації саме улаштування дахових СЕС.

Таким чином, визначені нормативно-правові акти не забезпечують чіткої регламентації для дахових СЕС, що створює правову невизначеність та ускладнює процес будівництва для підприємств водопостачання та водовідведення.

Враховуючи правову невизначеність, на практиці дозвільна документація на улаштування дахових СЕС підлягає отриманню в загальному порядку.

Це означає, що органи місцевого самоврядування, комунальні підприємства (в тому числі водоканали), для яких здійснюється встановлення СЕС, в процесі описаної вище процедури виступають замовниками будівництва дахових СЕС та зобов'язані отримувати всі дозвільні документи.

Покладення на осіб, які мають намір встановити на даху своєї будівлі чи споруди дахову сонячну електростанцію, додаткових обов'язків щодо розробки проектної документації, отримання дозвільної документації на виконання будівельних робіт, проведення технічної інвентаризації об'єкта та прийняття дахової СЕС в експлуатацію, негативно впливає на привабливість реалізації таких проектів, оскільки необхідність розробки проектної документації та отримання дозвільної документації значно підвищує собівартість і так затратного об'єкта.

Особливо негативний інвестиційний фон створює та обставина, що нормативно-правові акти прямо не встановлюють для власників об'єктів обов'язку проходити зазначені вище процедури щодо отримання дозвільної документації на виконання робіт з улаштування дахових СЕС, однак, органи архітектурно-будівельного контролю через недоліки у законодавстві до цього часу не мають єдиної сформованої та обґрунтованої позиції в даному питанні, що породжує неоднозначність в окресленому питанні.

Саме тому, важливо внести зміни в законодавство та передбачити, що будівництво дахових СЕС не потребує дозвільних документів, що дають право на його виконання, та після закінчення якого об'єкт не підлягає прийняттю в експлуатацію.

Це в свою чергу звільнить підприємства водопостачання та водовідведення від обов'язку отримання дозволу на будівництво дахової СЕС, формування пакету документів, таких як Акт готовності об'єкта до експлуатації, контрольне геодезичне знімання, технічна інвентаризація будівлі/споруди, на якій здійснювалося будівництво дахової СЕС, отримання документу, що підтверджує введення дахової СЕС в експлуатацію.

Такі зміни дадуть можливість підприємствам водопостачання та водовідведення не витрачати і так дефіцитних грошових ресурсів для оформлення дозвільної документації та сприятимуть більш швидкому та ефективному впровадженню сонячних електростанцій. Це, в свою чергу, забезпечить зниження витрат на енергоресурси та підвищення енергоефективності підприємств.

4.4. Складний порядок отримання дозвільної документації.

Зважаючи на те, що чинне законодавство України має певні прогалини щодо чіткого розуміння потреби отримання дозвільної документації для СЕС (в т.ч. дахових СЕС), з метою недопущення порушення вимог законодавства, замовники будівництва проходять всю процедуру будівництва, від отримання вихідних даних, до введення об'єктів в експлуатацію.

В зв'язку з цим, першим етапом є отримання вихідних даних на проектування (технічних умов, містобудівних умов та обмежень, інженерно-геологічних вишукувань).

Однак, СЕС не входять до Переліку об'єктів будівництва, для проектування яких містобудівні умови та обмеження не надаються.

В свою чергу, в Наказі Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства 06.11.2017 № 289 «Про затвердження Переліку об'єктів будівництва, для проектування яких містобудівні умови та обмеження не надаються», допускається не отримувати містобудівні умови та обмеження для будівництва лінійних інженерних магістралей, мереж та споруд за межами населених пунктів, будівництва лінійно-кабельних споруд телекомунікацій згідно з містобудівною документацією.

Вважаємо, що до такого переліку також можуть бути включені наземні СЕС, які будуються в межах земельної ділянки згідно з містобудівною документацією за межами населених пунктів.

Також, обтяжливим для замовників будівництва є процес розроблення проектної документації. Так, для встановлення СЕС (як наземної, так і дахової), замовники будівництва зобов'язані розробити в повному обсязі проектну документацію стадії «РП» (для об'єктів з класом наслідків СС1) або ж стадії «П» та стадії «Р» (для об'єктів з класом наслідків СС2-СС3).

При цьому, якщо в своїй більшості наземні СЕС за розрахунком класу наслідків відносяться до класу наслідків СС1 (незначні наслідки), то будівництво дахових СЕС можливе виключно шляхом проходження дозвільної процедури з реконструкції будівлі/споруди, на якій монтується дахова СЕС. Клас наслідків таких будівель/споруд визначається СС2-СС3, а тому реконструкція такого об'єкта та улаштування дахової СЕС також матиме розрахунок класу наслідків СС2-СС3.

Додаток Д ДБН А.2.2-3:2014 «Склад та зміст проектної документації на будівництво» визначає склад проектної документації для будівництва (реконструкції) об'єктів, в тому числі для будівництва СЕС (наземних/дахових).

Так, проектна документація повинна включати наступні розділи:

- пояснювальну записку;
- архітектурно-будівельні рішення;
- технологічні рішення;
- рішення з інженерного обладнання;
- основні креслення;
- організація будівництва;
- кошторисна документація.

Обов'язковим розділом в складі пояснювальної записки є оцінка впливу на навколишнє природне середовище, розрахунок часу евакуації тощо.

Зазначені вище вимоги щодо складу та змісту проектної документації на будівництво доцільно передбачати для нового будівництва, реконструкції чи капітального ремонту об'єктів. Однак, улаштування дахової СЕС за своїм конструктивом, способом кріплення, відсутністю будь-якого негативного впливу на навколишнє природне середовище не потребує наявності такого обсягу проектної документації на будівництво.

Більше того, реконструкція будівель та споруд шляхом встановлення дахових СЕС, що мають клас наслідків СС2-СС3, потребує проходження експертизи проектної документації на будівництво, яка в середньому може становити від 100 тис. грн., що тягне за собою значні витрати на її проходження, а також затягування часу виконання монтажних робіт.

При цьому, вся проектна, дозвільна документація на будівництво мають завантажуватися/отримуватися із застосуванням Єдиної державної електронної системи в сфері будівництва. Підприємства водопостачання та водовідведення в більшості випадків не мають спеціальних знань та вмінь роботи з цією системою. Часто самі технічні проблеми системи потребують часу для їх виправлення, та затягують весь процес отримання дозвільної документації на будівництво.

Саме тому існує нагальна потреба спростити механізм отримання дозвільної документації на будівництво.

Окрім того, доцільно мінімізувати обсяг проектної документації на будівництво СЕС, обмежившись, для прикладу, ескізним проектом, можливо з уточненням окремих конструктивних розділів. Це сприятиме економії бюджетних коштів та часу, а також звільнення від обов'язку проходження експертизи проектної документації.

Також, доцільно спростити механізм будівництва наземних СЕС за межами населених пунктів, звільнити замовників будівництва від потреби отримання містобудівних умов та обмежень, встановити клас наслідків таких об'єктів СС1 та мінімізувати обсяг проектної документації на будівництво таких об'єктів.

З 4 жовтня 2018 року набрав чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо інвестиційної привабливості будівництва об'єктів відновлювальної енергетики», який закріпив, що об'єкти, які виробляють електричну енергію з енергії вітру, віднесені до класу СС1 - незначні наслідки.

Враховуючи це, необхідним є прийняття аналогічних змін у законодавство для сонячних електростанцій. Внесення таких змін дозволить значно спростити процес отримання дозвільної документації, зменшить адміністративне навантаження на підприємства водопостачання та водовідведення та сприятиме швидшому розвитку відновлювальної енергетики в Україні.